

Matej T. Vatovec*

O vlogi znanosti pri Deleuzu

Nek problem...

V *Kaj je filozofija?* Gilles Deleuze in Félix Guattari postavita v odnos filozofijo, znanost in umetnost. Vsa tri polja delujejo kot samosvoji načini mišljenja s skupnim imenovalcem. Vsa namreč skušajo, na svoj način, zajeti kaos in vanj vnesti red, vsa so ravno načini mišljenja, ki ločeno (a ne brez medsebojnih vplivov) mislijo nemisljivo.¹ V izhodišču so tako pomembni trije načini, čeprav bom na tem mestu umetnost tu pustil ob strani, saj ni neposredno povezana z zastavljenim vprašanjem.

Filozofija ustvarja koncepte na ravnini imanence, znanost ustvarja funkcije na ravnini reference. Obe se nanašata na virtualno, na tisto, kar Deleuze in Guattari imenujeta jajčece, ki je svet, polje razlike, v katerem biva (je) vsa potencialnost, ki se lahko aktualizira.² Obe pa se nanašata na virtualno na svoj način. Filozofija, po eni strani, skuša razumeti virtualno na sebi. Znanost pa virtualno omeji, mu postavi izmerljive meje – referenco, da bi lahko razložila to, kar se v virtualnem dogaja skozi aktualizacijo. »Pri znanosti gre za svojevrstno zamrznitev podobe. To je fantastična *upočasnitev* in prav skozi upočasnitev se aktualizira materija, a tudi znanstvena misel, ki je sposobna prodreti vanjo s propozicijami. Funkcija je Počasni posnetek.«³

185

Vprašanje, ki se ob tem postavlja je, zakaj ravno postavitev znanosti na eno od treh stopničk? Zakaj (23 let po *Razliki in ponavljanju*) pomen, ki sta ga prej za-

¹ Podroben opis »delovanja« filozofije, znanosti in umetnosti v delu *Kaj je filozofija?* poda Peter Klepec v članku »Deleuzove tri forme mišljenja«, *Problemi*, XXXVI, 7–8, 1998, str. 139–155.

² Podrobneje o kompleksnem konceptu virtualnega (v paru s konceptom aktualnega) v Robert Sasso, Arnaud Villani (ur.), *Le Vocabulaire de Gilles Deleuze*, Centre de Recherches d'Histoire des Idées, Nica 2003, str. 22–29.

³ Gilles Deleuze, Félix Guattari, *Kaj je filozofija?*, prevedel Stojan Pelko, Študentska založba, Ljubljana 1999, str. 122.

*Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper

vzemala v prvi vrsti filozofija in deloma umetnost, priznati še enemu polju krea-
cije? Ob vsem tem pa je hkrati in obenem treba formulirati tudi vprašanje, ali je
uvrstitev znanosti ob filozofijo in umetnost pravzaprav učinkovita poteza ter kaj
prinaša k razumevanju ali bolje odkrivanju virtualnega?

Zgolj in samo primerjava med filozofijo in znanostjo, ter poskus »razgraditvene«
poteze, lahko pokažeta, da je vloga znanosti najšibkejša pri izkopavanju plasti
do virtualnega. Ker sta obe raziskovalki virtualnega, je treba postopek pričeti
najprej s primerjavo obeh. Sam na tem mestu predlagam, da filozofijo in znanost
omejimo na dve podpolji, ki bosta delovali kot predstavnici, kot dva modela:
po eni strani vlogo filozofije prevzame Deleuzova filozofija (vloga je tu dvojna,
gre za »čistega« Deleuza *Razlike in ponavljanja* in pa tandem Deleuze/Guattari
iz *Kaj je filozofija?*), po drugi pa bi vlogo predstavnice znanosti sam podelil to-
pologiji. Deleuze-Guattarijeva filozofija nastopa tu zato, ker navsezadnje teorija
o prepletenosti znanosti, filozofije in umetnosti izvira ravno iz slednje, nenaza-
dnje pa je sam predmet tukajšnje obravnave, topologija pa zato, ker matematič-
no problematizira prostor, kar je po mojem mnenju ena od ključnih dimenzij (in
uporaba te besede ni naključna) Deleuzove filozofije.

Kratka zgodovina topologije in njen osnovni princip

Leta 1736 je Leonard Euler napisal sloviti članek »Rešitev problema povezanega
z geometrijo lege«,⁴ v katerem razpravlja tudi o možnosti sprehoda po pruskem
mestecu Königsberg na tak način, da bi vsakega od njegovih sedmih mostov pre-
hodili le enkrat. Članek je bil temelj za razvoj teorije grafov in posledično eden
od temeljev za nastanek topologije. Rešitev problema sedmih mostov (ki pravi,
da se po mestu ni mogoče sprehoditi na tak način, da bi vsakega od mostov
prečkali samo enkrat) je upoštevala kot temeljno število mostov in število njih-
ovih končnih točk, ter namenoma pozabila in ne jemala v poštev dejanskih mest,
na katerih so postavljeni mostovi. Ta premik od dejanskih mest k bolj abstrak-
tnemu sistemu točk je v reševanju problemov in teoriji grafov predhodil tudi eni
od večjih idej v topologiji, tj. nepomembnosti oblike predmetov v prostoru.

⁴ Leonard Euler, »Solutio problematis ad geometriam situs pertinentis« (ang. prevod), v: Norman L. Biggs, E. Keith Lloyd, Robin J. Wilson, *Graph Theory, 1736–1936*, Clarendon Press, Oxford 1998, str. 3–8.

Pravi korak v smeri topologije pa sta naredila študenta Johanna Carla Friedricha Gaussa: Johann Benedict Listing in August Ferdinand Möbius. Listing je bil prvi, ki je uporabil izraz »topologija« (v nekem pismu iz leta 1836⁵). Drugi študent, Möbius, je izumil to, čemur danes pravimo *homeomorfizem* med dvema prostoroma: »vsaka točka enega [prostora] ustreza točki drugega na tak način, da dve sosednji točki, ki sta si neskončno sosednji [*infinitely neighbouring*] vselej ustrezata dvema točkama, ki sta si neskončno sosednji« in če si »predstavljamo popolnoma upogljivo in prožno sferično površino, bodo vse možne oblike v katere jo lahko pretvorimo z ukrivljanjem in raztezanjem (brez trganja), vzajemno homeomorfne«.⁶

Topologija je posplošitev geometrije in klasične matematične analize, ki z nič kaj skromno potezo spreminja pojem prostora: od evklidskega k splošnejšemu topološkemu prostoru. Dva temeljna in najpogostejša pojma v topologiji sta *okolica* in *zveznost*. Okolice določajo sosednje točke v množici, zveznost določa preslikovanje teh točk med topološkimi prostori z ohranjanjem njihovih razmerij (sosednje točke so vselej preslikane v sosednje točke).

Topologija popolnoma spreminja pojmovanje prostora, saj je ne zanimajo več metrika⁷ ter kvantitativne lastnosti prostora in odnosa predmetov v njem; zanimanje je preusmerjeno na kvaliteto, značilnosti predmetov samih, ne glede na »praktične« kvantitete: »[v] topološkem prostoru nimamo pojma razdalje.«⁸

Poglavitna vloga oz. cilj topologije je določiti, ali so prostori med seboj topološko ekvivalentni. To pomeni določati okolice in zveznosti, kakor ostale topološke lastnosti, za določen prostor in poskusiti najti iste prostore. Ravno ta istost se imenuje homeomorfizem. »[O]snovni problem topologije [je], da za dana topološka prostora dokažemo ali sta homeomorfna ali ne. Homeomorfnost je

⁵ Prim. Stephen Hugget, David Jordan, *A Topological Aperitif*, Springer, London 2001, str. 134.

⁶ Möbius v: Hugget, Jordan, nav. delo, str. 135.

⁷ Matematična metrika določa razdaljo med elementi dane množice. Metrika množice M je funkcija (razdalja)

$d : M \times M \rightarrow \mathbb{R}$

(kjer je \mathbb{R} množica realnih števil). Gre pravzaprav za izmerljive odnose razdalje med elementi množice. Prim. Matija Cencelj, Dušan Repovš, *Topologija*, Pedagoška fakulteta, Ljubljana 2001, str. 1.

⁸ Cencelj, Repovš, nav. delo, str. 2.

namreč topološka ekvivalenca: topologija ne vidi razlike med homeomorfnima prostoroma.«⁹

Da bi bile raziskovane lastnosti topološke, jih morajo ohranjati homeomorfizmi. Prav tako pa se lahko v tem jeziku govori tudi o lastnosti prehodnosti, ki pravi, da če je S homeomorfen T in T homeomorfen V , potem je tudi S homeomorfen V ; ali: »[b]iti homeomorfen je odnos istosti.«¹⁰ Glavno podjetje topologije je tako definirati iste prostore, je proces istovetenja prostorov, velika posplošitev, ki izbriše vse dejanske (empirične) lastnosti in zakoplje globoko v tkanino prostora, brez razsežnostnih lastnosti, povezanih z razdaljo. To pomeni, da kolikor so predmeti, množice ali prostori, različni med seboj, to ne igra velike vloge, saj so pomembne le njihove notranje lastnosti, ki niso vezane na obliko; je prej vprašanje pozicij in odnosov med deli, ki se ne podrejajo običajnim prostorskim meram. Ali, kot nazorno pravi Jeffrey R. Weeks: »[P]redstavlja si ploskev iz tankega, lahko raztegljivega gumija. Lahko jo zvijaš, upogibaš, razteguješ in preoblikuješ, kakor hočeš, le nikar je ne pretrgaj. Ko ploskev preoblikuješ, jo spremeniš, nekatere njene temeljne lastnosti pa bodo vseeno ostale enake.«¹¹

Gre torej za spreminjanje, raztezanje, sukanje in, končno, primerjanje prostorov, da bi določili, ali ostanejo homeomorfní. Tako, na primer: »[k]o v topologiji rečemo, da je množica torus, mislimo, da je ta množica homeomorfná prej določenemu torusu T^2 . Vsak torus je homeomorfen *vsakemu* drugemu torusu, in včasih govorimo o torusu na splošno, namesto o 'posameznem' torusu.¹² Podobno je, za nas, kvadrat krog.«¹³

Torus je kvocient¹⁴ kvadrata. Torus naredimo iz kvadrata na enostaven način: dovolj je, da zgornja robova kvadrata najprej zlepimo tako, da dobimo valj, katerega nasprotna robova prav tako zlepimo – produkt je torus. Torej, točke in njihovi odnosi so osnovni izrazi s katerimi lahko primerjamo prostore.

⁹ Prav tam, str. 20.

¹⁰ Hugget, Jordan, nav. delo, str. 7.

¹¹ Jeffrey R. Weeks, *Oblika prostora*, prevedel Marino Pavletič, Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, Ljubljana 1999, str. 24.

¹² Ker med različnimi torusi pravzaprav ni nobene razlike.

¹³ Hugget, Jordan, nav. delo, str. 14.

¹⁴ Pojem iz kvocientne topologije, kjer je kvocientni prostor produkt lepljenja prostorov na določenih točkah. V grobem gre za proizvodnjo novih prostorov iz že danih.

Homeomorfizem je »osnovna ideja, ki leži za vsem ostalim v topologiji«¹⁵ ter ima, za določene množice, svoje zahteve: a) homeomorfne množice morajo imeti enako število elementov, b) homeomorfne množice morajo imeti enako število točk reza vsake vrste, in c) homeomorfne množice morajo imeti enako število parov reza vsake vrste; ter še vrsto ostalih, kompleksnejših zahtev.

Razlikovanje topološkega od metričnega prostora je še posebej razvidno iz kvocienčne topologije: »[č]e imamo krog iz elastične snovi in skupaj zlepimo (v eno točko) ves njegov rob, dobimo nekaj, kar je topološko 2-sfera¹⁶, nima pa kakšne fiksne geometrijske strukture, saj samo s tem, da smo skupaj zlepili nekatere točke, nismo predpisali nobene razdalje med točkami novo nastalega zlepka (stara razdalja pa ni več dobra: točki v krogu, ki sta daleč narazen, pa blizu roba, prideta v zlepku blizu skupaj). Podobno velja za torus, ki ga dobimo iz pravokotnika tako, da vsako točko na robu pravokotnika zlepimo z nasproti ležečo točko na nasprotni stranici pravokotnika.«¹⁷

To dalje razloži komplementarnost ali homeomorfizem različnih prostorov, ki je najboljše predstavljen s primeri lepljenja in sukanja, katerih produkti so kvocienti kvadrata.

Topologija in Deleuze

Mikavno je izvesti primerjavo med topološkimi prostori, homeomorfizmom in nekaterimi osnovnimi koncepti pri Deleuzu (predvsem iz *Razlike in ponavljanja* ter dvojca z Guattarijem *Kaj je filozofija?*), predvsem aktualnega in virtualnega. Kot domena znanosti, se topologija kaže kot pertinenten »način mišljenja« za primerjavo z deleuzovskimi koncepti, oz. bolje, za primerjavo topoloških funkcij z deleuzovskimi koncepti.

189

Prvi in najprimernejši koncept za primerjavo med Deleuzovo filozofijo in topologijo je virtualnost, virtualno. Virtualno je Ideja,¹⁸ realno, katerega protipol je

¹⁵ Hugget, Jordan, nav. delo, str. 1.

¹⁶ 2-sfera je pravzaprav navadna sfera, tj. dvorazsežna ploskev v trirazsežnem prostoru, ki je prazna, ni pa nujno, da je krogla.

¹⁷ Cencelj, Repovš, nav. delo, str. 57.

¹⁸ Ideja je množstvo, oz. kar virtualno kot tako, čista razlika. Zato najdemo pogosteje pri Deleuzu izraz *ideje*, ker gre pravzaprav za točko, kjer gre dejansko za sprevernitev platonizma. Platon

aktualno. Pri Deleuzu ni med virtualnim in realnim nikakršnega nasprotja; virtualno je namreč že realno. Realno pa je v nasprotju z možnim, z možnostjo.

Kar se tiče virtualnega, to je v nasprotju z aktualnim (mika me reči, da sta virtualno in aktualno kakor dve strani iste medalje);¹⁹ »[p]odobna sta si možno in realno, nikakor pa ne virtualno in aktualno.«²⁰ Razlika med virtualnim in možnim pa je v ideji: »[m]ožno in virtualno se nadalje razlikujeta zato, ker prvo napotuje na formo identitete v pojmu, medtem ko drugo designira čisto množstvo v Ideji.«²¹

Aktualno je realno kot aktualizacija virtualnosti. Lahko bi ga definiral kot reprezentacijo virtualnosti. Vse to napeljuje na Deleuzovo kritiko prvenstva ideje pri Platonu, kjer nekakšna absolutna ideja postane model za kopije in simulakre. Tu pa je red obrnjen (in tu se soočimo z Deleuzovim antiplatonizmom): ideja je virtualna; to pa pomeni: ideja je že svoj simulaker, oz. bolje rečeno: simulaker je že svoja ideja. Ta Ideja pa je to, čemur Deleuze drugače pravi razlika, kar pomeni, »da je Ideja realna, ne da bi bila aktualna, da je diferentirana, ne da bi bila diferencirana, da je celovita, ne da bi bila cela.«²²

Velja si zapomniti, da virtualno deluje kot druga stran medalje, vendar pa ni druga ravnina, nekaj, kar leži pod aktualnim, nek temelj. Virtualno je pod aktualnim, vendar ločuje ju le neskončno tanek rob. Aktualno ni ravnina, ki prekriva ravnino virtualnega. Oba sta dela iste ravnine, vendar sta kljub temu ločena: z ničem, ki je rob. Rob je nič, ki ločuje (ali združuje) virtualno od aktualnega. Pravzaprav: »[V]irtualno se realnemu ne zoperstavlja, zoperstavlja se le aktualnemu. *Virtualno, kot virtualno, poseduje polno realnost.* [...] Virtualno je treba de-

(vsaj v poznejšem delu, predvsem v *Državi*) razume Idejo kot eno, medtem ko Deleuze zavrača ravno tako pojmovanje ideje. Ideja je množstvo ravno v tem, da simulakri prevzamejo oblast nad Idejo tako, da postanejo svoje lastne ideje; se pravi, da ovržejo pojem originala in kopije. Ideja je za Deleuze vrela prajuha, iz katere se aktualizirajo njeni sestavni deli, tj. je pravzaprav pogoj za ustvarjanje in nastajanje stvarnega preko aktualizacije (le iz virtualnega-ideje lahko vznikne aktualno).

¹⁹ Prim. Gilles Deleuze, *Razlika in ponavljanje*, prevedli Samo Tomšič, Ana Žerjav, Marko Jenko in Suzana Koncut, Založba ZRC, Ljubljana 2011, str. 330–335.

²⁰ *Ibid.*, str. 425.

²¹ *Ibid.*, str. 331.

²² *Ibid.*, str. 335.

finirati kot strogi del realnega objekta – kot da bi imel objekt enega svojih delov v virtualnem in bi bil vanj potopljen kot v objektivno dimenzijo.«²³

Ta odnos bi lahko predstavili z Möbiusovim trakom, neorientabilno, enostransko površino z enim samim robom. Kaj se zgodi z virtualnim in aktualnim v tem primeru? Nasprotnega para virtualno/aktualno ni več mogoče določiti. Trditev, da aktualno ni nekaj, kar se natisne na virtualno, sloj na virtualnem, temveč je sprememba virtualnega, pripelje še dlje. Virtualno in aktualno sta na isti ravnini, le drugače videna (v *Gubi* bo Deleuze govoril o gubanju površine ravnine imanence²⁴).

Tu ni več dveh strani (svetle in temne) dvodimenzionalnega meseca. Imamo enostransko medaljo, enostranski mesec, ki ima »temno stran« le glede na točko, na kateri smo. Ta površina ima kakovost neskončnosti, tj. ne moremo doseči njenega konca, ker nima začetka. Če ima življenje dvoje vrat: vhodna in izhodna, potem jih Möbiusov trak sploh nima. Če začnemo potovanje na svetli strani ravnine in nadaljujemo po poti, bomo ugotovili, da je taista svetla stran v istem trenutku lahko tudi temna. Je nenehno spreminjanje razpoloženj, nenehno spreminjanje od virtualnega in aktualnega na ravnini Möbiusovega traku, nenehno gubanje in ravnanje ravnine.

Toda ali ni to natanko to, kar počne topologija s prostorom? Topologija izbriše empirični prostor našega živetelega sveta, ki ga doživljajo čuti²⁵ (realni, aktualni evklidski prostor s tremi dimenzijami²⁶), in pusti kot pomembne le točke (določanje okolic) in njihova razmerja (ohranjanje razmerij, zveznost) v prostoru (virtualno, polno potencialnosti). Je premik od količine h kakovosti. Podobno kot odnos med virtualnim in aktualnim. Če je aktualno tisto, kar je čuten in

²³ *Ibid.*, str. 327.

²⁴ Prim. Gilles Deleuze, *Le pli. Leibniz et le baroque*, Les Éditions de Minuit, Pariz 1988, predvsem prvo poglavje »Les replis de la matière«. Slovenskemu bralcu je na voljo tudi prevod: *Guba*, prevedla Jana Pavlič, Študentska založba, Ljubljana 2009.

²⁵ Ta prostor je čuten, ker je naš spoznavni aparat »naravn« na tri prostorske dimenzije, vse kar je različno oz. kar dodaja nove razsežnosti je nepredstavljivo in popolnoma abstraktno (kar je tudi eden od velikih problemov grafičnih prikazov v topologiji – kako si, na primer, lahko predstavljamo štirirazsežni prostor, v katerem biva Kleinova steklenica).

²⁶ Realno uporabim, ker je s pomočjo reprezentacije uma predstavljen in predstavljen v aktualnem. Sicer pa je realno tako aktualno kot virtualno, aktualno je le predstavitev, tisto, kar je uspelo vznikniti iz virtualnega, ki pa je vselej že realno.

prisotno, je virtualno nečutno in neprisotno: »virtualno je vztrajanje tistega, kar ni dano.«²⁷

Topologija znanstveno trdi: »[c]elotni svet je jajčece.«²⁸ Prostori in njihove oblike, kakor oblike predmetov v njih, so nepomembni, saj so podrejeni neki podobi misli, zdravemu razumu in ustaljenim navadam, ki onemogočajo ustvarjalno mišljenje; ni del procesa, ki trešči skupaj različne zmožnosti k višji ustvarjalnosti. Zato se topologija pojavlja tako, da kaže na razvoj procesa v znanosti, ki je podoben Deleuzovi kritični filozofiji, tj. izvajanje proti-aktualizacij, borba proti reprezentaciji (in podobi misli) za izvrševanje deekvalizacij, kopanje v virtualno.

Toda v taki primerjavi nastopa nekaj težav, ki jih lahko takoj opazimo. Ena takih je to, da je znanost pravo nasprotje filozofiji razlike; topologija zanika razliko s tem, da ne predvideva neskončne potencialnosti, oz. tega, da so pravzaprav (če o topologiji ne bi govorili matematično, temveč deleuzovsko) vsi prostori že prisotni in združeni v neskončno število oblik. Določanje homeomorfizmov je določanje manifestnih oblik, ki se aktualizirajo iz virtualnega, vendar to določanje homeomorfizmov nima virtualnega bazena vseh prostorov – ravno zaradi tega jih mora razlikovati. Razlikuje pa jih na način, ki naredi razliko za pojem drugega reda, tj. razlika podrejena identiteti – topološki prostori so različni, vendar ta razlika je vzpostavljena na podlagi določitve pra-prostora, praslike, ki je nosilec osnovnih značilnosti, ki služijo za primerjavo vseh naslednjih prostorov in ki služi za model za določanje istih oz. različnih prostorov. Tako topologija, kot matematična znanost, vzpostavi referenco, ki je omejitev kaosa.

Kot sem že omenil zgoraj, je topologija zaskrbljena izključno z določanjem istih prostorov, iskanjem homeomorfizmov/topoloških ekvivalenc. Tako podjetje pa ima svoje meje; obstajajo, na primer, množice,²⁹ ki imajo več kot en element, kar dodaja tem množicam več različnih topologij. Toda, obratno, če obstajajo množice z enim samim elementom, imajo tako lahko le eno možno topologijo, kar sproži vznik definicije, ki je nezdružljiva s konceptoma virtualnega in razlike. Virtualno je prej odprta množica, z neskončnim številom elementov, ali boljše

²⁷ François Zourabichvili, *Le vocabulaire de Deleuze*, Ellipses, Pariz 2004, str. 89.

²⁸ Deleuze, *Razlika in ponavljanje*, str. 338.

²⁹ Topologija, kot jo poznamo danes, se močno nanaša na teorijo množic, ki jo je razvil Georg Cantor. Zaradi tega se topološka analiza pogosto nanaša na prostore, ki so določeni z množicami.

z nobenim elementom – prazna množica katere, paradokсно, edina vsebina je razlika sama oz. odnos te razlike, razlika kot odnos.

Tako so lahko isti samo nekateri prostori, kar nas pusti z različnimi množicami prostorov, ki so med seboj nekompatibilni; so popolnoma različni svetovi, ki nimajo ničesar skupnega, pravo nasprotje virtualnega, ki je že samo element, ki ga predpostavljajo vse realnosti in ga privede v igro proces aktualizacije.

Naslednji ugovor je glede velikega posploševanja, ki ga izvaja topologija, tj. nepomembnost oblike in zatrevanje notranjih lastnosti prostora. Posplošenje lahko enostavno primerjamo s kaotičnimi lastnostmi virtualnega, vendar ta primerjava je kratka, kolikor je virtualno bazen že ustvarjenih kristalov, ki se stopijo natanko v istem trenutku, ko nastanejo: »[K]aos je bolj kot prek svojega nereda določen z neskončno hitrostjo, s katero se razprši sleherna forma, ki se v njem zasnuje. To je prazno, ki ni nič, temveč *virtualno*, saj vsebuje vse možne delce in izlušči vse možne forme, ki se pojavijo, da bi takoj spet izginile, brez konsistence in reference, brez konsekvence.«³⁰ Natančna notranja lastnost ne obstaja; virtualno je kaos, popolnost biti, ki ni cela: »[p]opolno ni nič drugega kot idealni del objekta, ki se z drugimi deli objektov soudeležuje v Ideji [...], ki pa nikoli ne podaljšuje celosti kot take,«³¹ tj. potencialnost. Drugi del predmeta pa določa aktualno.

Topologija ostaja v aktualnem. Je znanstveni postopek, ki je vezan na ravnino reference in je ni zmožen preseči. Vsi topološki premiki; njeno spreminjanje, raztezanje, sukanje, itd. so postopki v aktualnem, postopki dejanj. Virtualno motri skozi aktualno in dela, kar ne bi smela: »[S]truktura je realnost virtualnega. Izogniti se moramo temu, da elementom in razmerjem, ki tvorijo strukturo, pripišemo aktualnost, ki je nimajo, in hkrati odvezamo realnost, ki jo imajo.«³² Topologija, ali splošneje rečeno znanost, počne ravno to.

193

Ali je znanost v Deleuze-Guattarijevi triadi (še) potrebna?

Po tem premisleku se na to vprašanje pretežno nagibam k nikalnemu odgovoru. To je v navzkrižju z Deleuzom, vendar odgovor drži, vsaj če skušamo znanost

³⁰ Deleuze, Guattari, nav. delo, str. 121.

³¹ Deleuze, *Razlika in ponavljanje*, str. 328.

³² *Ibid.*

posplošiti iz topologije. Znanost, umetnost in filozofija imajo svoje lastne »načine« mišljenja, svoje lastne metode priklicanja razlike. Vendar pri nalogi odkriti virtualno do temeljev, znanosti ne uspe.

Topologija je sprva delovala kot perspektivna izbira, saj matematično deluje z nekaterimi operacijami, ki so podobne tistim, ki jih Deleuze predlaga v svojem delu. Vendar do neuspeha pride v samem načinu delovanja topologije. Topologija ostaja v aktualnem, ukvarja se sicer z abstraktnimi topološkimi prostori, vendar so to že izdelani prostori, ki se med seboj primerjajo (kot omenjam zgoraj: obstaja prvi prostor, ki je potem osnova za topološko primerjavo). To pomeni, da topologija ne deluje nič drugače kot znanost, ki jo opisujeta Deleuze in Guattari; je mehanizem, ki naredi tak počasni posnetek, da opazovanje predmeta pravzaprav postane možno.

Glavna napaka, ki se pojavi pri obravnavanju znanosti kot polja mišljenja, podobnega umetnosti in predvsem filozofiji, je tako v tem, da znanost (za razliko od prejšnjih dveh) ostaja zgolj na površju ali aktualnem (na ravnini, ki ji Deleuze in Guattari pravita ravnina reference). Znanost omeji virtualno oz. se omeji na njegovo omejitev – aktualno. Znanost mora, za to, da bi razumela kako svet deluje, virtualno zamejiti, ga narediti izmerljivega (topologija ga, v tem primeru, omeji na določene prostore). Zaradi tega deluje znanost v počasnem posnetku (*ralentie*), da bi dobila omejeno polje, ki ga lahko razišče do dna. Zakaj, potemtakem, znanosti dodeliti tolikšen pomen? Če je filozofija tista, ki se prav zares spogleduje z virtualnim (ustvarjanje konceptov, konceptualne osebe, itn.), podobno kot umetnost, ki z ustvarjanjem perceptivnih šokov pretresa ravno aktualno in ponuja beg k virtualnemu, zakaj potemtakem v takšno »elitno« družico postaviti znanost, čeprav nima prav takih lastnosti?

Vsekakor lahko znanost deluje na način, ki ga predlagata Deleuze in Guattari, tj. da ima sposobnost s svojimi idejami vplivati na ostali polji (filozofija, umetnost). Vendar ta vpliv, po mojem mnenju, ni dovoljšen za to, da bi znanost zavzela mesto, ki je višje od zgolj modela. Znanost je vsekakor pomembna, navsezadnje Deleuze sam uporablja vrsto matematičnih, astronomskih, bioloških ter ostalih modelov, vendar je pomembna ravno kot taka, kot model ali analogija. V kolikor lahko znanstvena teorija deluje kot dober prikaz ali celo kot dober navdih za filozofsko teorijo, je vrednost take znanosti neprecenljiva. Kljub temu pa se je potrebno zavedati, da ima znanost v taki obliki svoje omejitve, in morda

ne more biti popolnoma vključena v filozofsko misel oz. delovati kot filozofska misel, čeprav lahko na slednjo vpliva.³³

Seveda bi se ugovor lahko glasil, da Deleuze (in Guattari) govori(ta) o dveh znanostih. O prvi, bolj tradicionalni (renesančni, racionalistični), pozitivistični, o znanosti linearnega spoznavanja resnice, tisti, ki bi jo lahko primerjali z grškim iskanjem resnice, ločevanjem od zmote, prevare, *mnenja*.³⁴ Ter o neki drugi, sodobni znanosti, znanosti kaosa, kvantne mehanike in kvarkov (sedaj pa prav posebej *Higgsovih bozonov*), tudi znanosti genetike, nove biologije, morfologije itd., skratka neki znanosti, ki ne napreduje linearno, temveč se cepi (micelij) in vije v več različnih smeri, vselej spremenljivi in v nastajanju.³⁵ Vendar končni produkt, rezultat, je za znanost kot način mišljenja vselej enak: *funktiv*. In osrednja točka tega funktiva je že omenjeni *ralentie*, upočasnjenje, ki tako močno kvari »moč«, ki jo skuša Deleuze dodeliti znanosti. Znanost, tudi če predru-gačena, ne-pozitivistična in ne-iščoča-resnico, je vselej prisiljena aktualizirati tisti, najsi še tako majhen segment virtualnega, da bi ga lahko razumela. Iz tega seveda sledi, da omejitev, kljub pomenu, ki sem ga že večkrat izpostavil, ostaja. Znanost se zaradi tega v svojem »načinu mišljenja« ne more kosati s filozofijo in umetnostjo.

Trdim namreč, da bi deleuzovska trojica: filozofija, znanost, umetnost, morala biti okrnjena za samo znanost in zvedena na enostavno dvojico,³⁶ ki jo sestavlja-

³³ Malo drugače o »sporu« med znanstveniki in filozofi se je razpisal tudi zloglasni Alan Sokal, ki trdi, da filozofi zlorabljajo znanost za svoje namene (potrjevanje, prikazovanje lastnih filozofij). O tem prim. Alan Sokal, Jean Bricmont, *Impostures intellectuelles*, Éditions Odile Jacob, Pariz 1997.

³⁴ Prim. Deleuze, Guattari, nav. delo, str. 150 in 152.

³⁵ Pomemben in nekonzervativen vidik na odnos(e) med Deleuzovo filozofijo in znanostmi najdemo v delih teoretika Manuela Delande, ki vztrajno prikazuje močno povezanost med sodobnimi izsledki »trdih« znanosti in Deleuzovo metafiziko. Glej predvsem knjigo *Intensive Science and Virtual Philosophy*, Continuum, London, New York 2002 ter članek »Immanence and Transcendence in the Genesis of Form«, v: Ian Buchanan (ur.), *A Deleuzian Century?*, Duke University Press, Durham, London 1999, str. 119–134.

³⁶ Leta 1988 je Deleuze v dolgem intervjuju s Claire Parnet govoril o novih idejah, o *svojem* novem delu, ki ga snuje. Knjiga, o kateri je govoril v intervjuju tri leta pred njeno objavo je ravno *Kaj je filozofija?*. Morda Deleuze takrat še ni bil tako daleč, vendar v intervjuju ni sledu o znanosti in njenih funkcijah/funktivih, govori le o konceptih, perceptih in afektih, se pravi filozofiji in umetnosti. Zanimivo je, bi lahko dodali, da ta projekt ni bil nikoli napisan v dvoje (tj. z Guattarijem); izdaja z dvema imenoma je bilo le Deleuzovo priznanje prijateljstva z Guattari-

ta filozofija in umetnost. Filozofija lahko, še vedno z ustvarjanjem konceptov, misli virtualno in deluje skupaj z domišljijo za razumevanje aktualizacije. Umetnost, na drugi strani, je sposobna izvajanja nekakšnega bega »iz tega sveta«, natanko zaradi tega, ker je čutna, in v kolikor je »prava« (izpolnjuje osnovni pogoj: šokirati reprezentacijo in gledalčev um), čutnost lahko vrže od organizma nazaj k telesu brez organov (od aktualnega k virtualnemu). In če je v *Razliki in ponavljanju* Deleuze, po Bergsonu, trdil, da znanost še ni našla lastne metafizike, ter je sam skušal to metafiziko zgraditi v filozofiji, je tu klic jasen: metafiziko znanosti vzpostaviti znotraj filozofije, kajti znanost sama tega, zaradi zgoraj opisanega, ni sposobna.

Ekskurz in izstop: Kako lahko iz trojice opustimo znanost?

Predlagana sprememba pravzaprav v resnici ni velika izguba. Druga raven branja je namreč ta, da gre pri trojici (sedaj že reducirani na dvojico) v vsakem primeru že za politično delovanje. Deleuzova filozofija je namreč v prvi vrsti politična, ne glede na omejeno razumevanje, ki ga ponujajo nekateri sodobni filozofi.³⁷ Filozofija in umetnost, takšni, kot ju zastavi Deleuze, sta polji v katerih se bije politični boj. Če razmislimo: um (*psyché*) in telo (*sōma*) tvorita celoto, filozofija in umetnost udejujeta človeka psihosomatsko, delujeta na dveh nivojih. In filozofsko-umetniško delovanje, tako kot ga vidi Deleuze, je delovanje ki stremi k spremembam. Deleuzovska kreacija je prevratniška, ruši s stalnim, kajti stalno je sinonim za represivno.

Znanost pa je po drugi strani, če tako pogledamo, pravzaprav nekakšen tujek, višek, ki ne more izpolnjevati zastavljene naloge.³⁸ Znanost ostaja izven, odtuje-

jem (prim. François Dosse, *Gilles Deleuze et Félix Guattari. Biographie croisée*, La Découverte, Pariz 2009, str. 538–539). Prim. Gilles Deleuze, *L'abecedario di Gilles Deleuze*, DeriveApprodi, Rim 2005 (DVD).

³⁷ Glej predvsem Alain Badiou, *Deleuze, hrumenje biti / Drugi manifest za filozofijo*, prevedli Rok Benčin, Vojislav Likar, Miranda Bobnar in Samo Tomšič, Založba ZRC, Ljubljana 2012.

³⁸ To je sicer nekaj, kar jasno povesta tudi Deleuze in Guattari. Znanost je tisto, kar vselej ostaja vezano na aktualno, ki ne koplje dovolj globoko do kaosa, ki omejuje virtualno za to, da bi nekaj ustvarjala na nivoju ravnine reference. V svesti moramo namreč imeti, kljub vsem naporom, ki jih delamo za to, da bi znanost skušali obdržati oz. uveljaviti v tem polju politične kreacije, da vpričo takega zastavka in take definicije, kakršne ponujata Deleuze in Guattari v *Kaj je filozofija?*, znanost ne more bit ničesar drugega, kakor zvesti (a v svoji drži neomajen)

na od kaosa, virtualnega. Zatorej jo izobčimo iz triumvirata,³⁹ vladata naj umetnost in filozofija. Znanost ni politična, sploh pa če znanost razumemo v okviru sodobnih teženj, kjer bi prej moralo biti govora o »uporabni« ali pa »aplikativni« znanosti. Z drugimi besedami: znanost, ki služi kapitalu. Iz vidika nekakšne subverzije, kritike ali upora je tako znanost prej dekla kapitala kot pa kakšna revolucionarka. Seveda je še vedno prisoten epistemološki vidik lasten težkim znanostim: napredek in svoboda raziskovanja (npr. genske manipulacije itd.), vendar ni v njihovi službi – znanost je namreč v službi lastnikov kapitala, ki take drage projekte lahko finančno podpirajo (oz. kupujejo, da bi jih na trg plasirali kot blaga).⁴⁰ Zaradi teh razlogov se znanost znajde na točki, na kateri potem Deleuzova trojica pade. Znanost mora iz kroga kreacije nujno izpasti.

oproda (v mislih imam Sanča Panso) filozofiji. Najbolj jasno o tem v poglavju »Funktivi in pojmi« (Deleuze, Guattari, nav. delo).

³⁹ Razlika med kraljevsko znanostjo in nomadsko znanostjo, ki sta jo Deleuze in Guattari razvila kot enega od vidikov binarnih opozicij v *Tisoč platojev* (Deleuze, Guattari, *Mille plateaux*, Les Éditions de Minuit, Pariz 1980), v kasnejši *Kaj je filozofija?* izgine. Govora je o znanosti. Vendar kot vse ostale opozicije, je tudi ta med »uradno« in »reaktivno« znanostjo prej nekakšna mešanica, kakor stroga ločnica. Gre pravzaprav za kapitalistično logiko interiorizacije/ notranje kolonizacije, ki se kaže v tržni naravnosti znanstvenih raziskav, za katerimi stoji kapital in dobiček.

⁴⁰ Res je, da bi lahko podobno rekli tudi za umetnost in do določene mere tudi za filozofijo. Od nastanka sodobne umetnosti in z njo povezanim pojmom umetniškega sveta (prim. Arthur C. Danto, »Podeljevanje umetniškega statusa realnim predmetom: svet umetnosti«, *Analiza*, IV, 3-4, 2000, str. 15–26) je umetnost in umetniška dejavnost tržno naravnana, vendar vseeno na način, ki se močno razlikuje od znanstvenega financiranja. To je zgolj odraz neke logike, ki širi utilitarizem in ekonomizem v vse pore vsakdanjega življenja. Zato se moramo zavedati, da taki logiki ne moreta ubežati niti umetnost, niti filozofija (vsaj v izobraževalnem delu se stvari odvijajo s podjetniško logiko, kar preprosto krni potencialne možnosti vsakršne discipline), vendar zaenkrat – in preko različnih alternativnih praks, bojov – lahko prav omenjeni ohranita politični potencial, ki ga imata.

Niki D'Amore

Death in Life: a Zombie Waitress and Her Boss Called "Corporate"

Key words: dissociation, psychoanalyses, corporate capitalism, women's work, service industry

Engaging an array of theoretical traditions – including feminist writing on bodies, anthropological perspectives on possession trances, and the masterful psychoanalytic concepts of Freud and Lacan – this article links reflections on dissociative “pathology” with the everyday realities of life under corporate capitalism, especially as they play out in the service industry. It examines serving as walking death. First the context in which we find the animated corpse is elaborated; then the conditions of its production and its practical and theoretical significance are explored. I argue that serving customers at a corporate chain effects death in life in one of two ways: the death of oneself absent in an entranced automatism – a self identified with a corporate agenda, often lost as the body rises to the surface – or the hyper-happy death of one's honest connection with a body whose cues are ignored and senses converted as it is transcended by a mind defined by the corporation as right.

Eva Vrtačič

V imenu ljubezni

Ključne besede: taksonomija smrti, vračanje mrtvih, žalovanje, melanholija, etika

Besedilo nadaljuje debato na temo, kaj in kako naj subjekt stori s svojimi mrtvimi. Izkaže se, da je izbira vedno pogubna – bodisi zame, bodisi za mrtvega, najpogosteje pa kar za oba. Freudovi razdelavi melanholije in žalovanja zoperstavljamo Derridajevo etiko melanholije, lacanovski e(s)t(et)iki izbora lastne smrti, ki je komplementarna Derridajevemu uporju proti prenehanju žalovanja za Drugim, pa nujo po spoznanju, da je Drugi že od vselej mrtev, kar Jazu nakazuje potencial za svobodno življenje.

Eva Vrtačič

In the Name of Love

Key words: taxonomy of death, return of the dead, mourning, melancholia, ethics

The article pursues the debate on what to do with one's dead and how to do it. One is faced with a choice that is always condemning – either for myself or for the dead other, or, most often, for the both of us. In this paper, Freud's conceptions of mourning and melancholia are confronted with Derrida's ethics of melancholia, whereas the Lacanian (a)e(s)th(et)ics of choosing one's own death turns out to be complimentary with Derrida's rebellion against the end of mourning for the Other, and is met with the necessity

of the realization that the Other has been dead forever, which opens up a potential for the (free) life of the Ego.

Julija Magajna

Shizoanaliza: analiza (ne)zavednih vzgibov želje

Ključne besede: Deleuze, Guattari, shizoanaliza, razlika, virtualno, aktualno, spreminjanje

Pričujoči prispevek seznanja bralca z osnovnimi spoznavnimi izhodišči, raziskovalni pristopi, spoznanji in delovanji shizoanalize. Koncept shizoanalize sta vpeljala Gilles Deleuze in Félix Guattari in se nanaša na raziskavo nezavednih pogojev razlikovanja in spreminjanja vsega bivajočega. Prvi del prispevka predstavlja njene utemeljujoče ontološke predpostavke, drugi del obravnava način njenega soočanja z nezavednimi procesi, tretji del razlaga njen odnos do prisile ponavljanja, zadnji, četrti del pa izpostavlja etično dimenzijo, ki jo njeno spoznavno izhodišče, odnos in delovanje implicirajo v sebi.

Julija Magajna

Schizoanalysis: Analysis of the (Un)conscious Factors of Desire

Key words: Deleuze, Guattari, schizoanalysis, difference, the virtual, the actual, change

The text provides basic information concerning the cognitive points of departure, research variants, findings, and activities of schizoanalysis. The concept was introduced by Gilles Deleuze and Félix Guattari and concerns research of the unconscious conditions of differentiating and changing everything that exists. The first part of the text presents the fundamental ontological presuppositions of schizoanalysis, the second discusses the way it faces unconscious processes, the third explains its relation to the compulsion of repetition, while the fourth and last part brings forth the ethical dimension implicated in its cognitive points of departure, relations, and activities.

Matej T. Vatovec

O vlogi znanosti pri Deleuzu

Ključne besede: Deleuze, topologija, filozofija, znanost, kreacija

Avtor v članku razmišlja o vlogi, ki jo Gilles Deleuze in Félix Guattari dajeta trem poljem kreacije: filozofiji, znanosti in umetnosti. Sprva skuša vzpostaviti primerjavo med Deleuzovo filozofijo in topologijo ter na podlagi te vzporednice ugotoviti, kako sta lahko filozofija in znanost enakovredni (kako lahko delujeta na podoben način). Iz primerjave filozofije in znanosti pa pride do zaključka, da je Deleuzova in Guattarijeva percepcija